

УДК 006.015.2

Ковальова М. Л.,

к.е.н., доцент, кафедра економіки і менеджменту,

Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА СЕРТИФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ

В статті аналізується стан системи сертифікації та стандартизації в Україні, нормативно-правові основи технічного регулювання, визначаються загальні основи стандартизації, її мета та основні завдання. Україна, обравши європейський вектор розвитку та підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, зобов'язалась в обумовлений термін гармонізувати національні технічні стандарти та привести систему стандартизації та сертифікації у відповідність з європейськими нормами. Наслідком системної та послідовної гармонізації законодавства в сфері технічного регулювання має стати зменшення кількості перевірок бізнесу, відміна ліцензування та обов'язкової сертифікації значної кількості видів діяльності. Гармонізація системи стандартизації та сертифікації у відповідності з міжнародними та, зокрема, європейськими нормами має стати вагомим чинником для підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних виробників та їх продукції на світових ринках, наслідком чого має стати стабільний ріст економіки в цілому.

Ключові слова: стандартизація, сертифікація, технічні стандарти, технічне регулювання, гармонізація технічних стандартів, Угода про асоціацію.

ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМЫ СТАНДАРТИЗАЦИИ И СЕРТИФИКАЦИИ В УКРАИНЕ

Ковалёва М. Л.

В статье анализируется состояние системы стандартизации и сертификации в Украине, нормативно-правовые основы технического регулирования, определяются общие основы стандартизации, её цели и основные задачи. Украина, выбрав европейский путь своего развития и подписав Соглашение об ассоциации с Европейским Союзом, взяла на себя обязательства в определённые сроки гармонизировать национальные технические стандарты и привести систему стандартизации и сертификации в соответствии с европейскими нормами. Следствием системной и последовательной гармонизации законодательства Украины в сфере технического регулирования должно стать значительное уменьшение количества проверок отечественного бизнеса, отмены лицензирования и обязательной сертификации на многие виды деятельности. Гармонизация системы стандартизации и сертификации в соответствии с мировыми и, в частности, европейскими нормами, должна стать существенным стимулом для

повышения уровня конкурентоспособности отечественной продукции на мировых рынках, следствием чего должен стать стабильный рост экономики Украины в целом.

Ключевые слова: стандартизация, сертификация, технические стандарты, техническое регулирование, гармонизация технических стандартов, Соглашение об ассоциации.

FEATURES OF STANDARDIZATION AND CERTIFICATION SYSTEM IN UKRAINE

Kovalova M.

The characteristic feature of modern times is globalization, which has a direct consequence in the form of process of unification and standardization. Ukraine, under the European way of development and signing the Association Agreement with the European Union, committed itself in certain periods to harmonize national technical standards and bring standardization and certification system in accordance with European standards. The implementation of the Association Agreement in the part regarding free trade area provides for the carrying-out of our country specific list of activities, among which the most important is the elimination of technical barriers in trade. The document stated that Ukraine will take all necessary measures for the gradual achievement of compliance with the EU technical regulations and standardization systems. The Association Agreement focuses on the need to harmonization of the regulatory environment in Ukraine with the relevant regulations and rules of the European Union. Ukraine and the EU committed themselves according to this document to strengthen technical cooperation by improving laws and regulations, improve the institutional component, which deals with issues of metrology, standardization, market surveillance, certification and accreditation. Thus, the Association Agreement is an important instrument for the modernization of the Ukrainian economy. One of the highlights here is the voluntary adherence to the majority of the standards and the relevant certification. An important difference between Ukrainian standardization system and European is that in the European Union national authorities in the field of standardization are private institutions, while in Ukraine the State monopolized the market of these services. As the consequence of systematic and consistent harmonization of Ukrainian legislation in the sphere of technical regulation should be a significant reduction in the number of inspections of domestic business, the cancellation of licensing and mandatory certification for many activities. Harmonisation of standards and certification system in accordance with the world and, in particular, European standards should be a significant incentive to increase the level of competitiveness of domestic products in the world markets, result of which is set to become a stable growth of the Ukrainian economy as a whole.

Keywords: standardization, certification, technical standards, technical regulation, harmonisation of technical standards Association Agreement.

Постановка проблеми. Характерною особливістю сучасності є глобалізація, природним наслідком якої є процеси уніфікації та стандартизації. Україна, обравши європейський вектор розвитку та підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, зобов'язалась в обумовлений термін гармонізувати національні технічні стандарти та привести систему стандартизації та сертифікації у відповідності з європейськими нормами. Міжнародна стандартизація при цьому має сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників на світових та, зокрема, європейських ринках, що, в свою чергу, дозволить покращити макроекономічні показники України та в цілому підвищить рейтинг нашої країни на світовій арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань стандартизації та сертифікації займаються такі науковці та дослідники як О. Сліпець, Л. Ваніфатова, О. Пшенична, Г. Д. Гуменюк, Н. Б. Сілонова, Ю. В. Слива, А. І. Мокій, Т. П. Яхно, І. Г. Бабець, Н. Г. Салухіна, О. М. Язвінська, Ю. Й. Гарасим [7] та інші. Проте сучасні умови розвитку економіки України потребують подальшого дослідження цього питання.

Мета статті. Визначення стану та напрямів реформування системи стандартизації та сертифікації України у відповідності з міжнародними нормами.

Основні результати дослідження. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, зокрема в частині стосовно зони вільної торгівлі, передбачає виконання нашої країною певного переліку заходів, серед яких одним з найважливіших та найскладніших є усунення технічних бар'єрів в торгівлі, зафіксованих в зазначеній Угоді в Розділі 4 (Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею), Глава 3 (Технічні бар'єри в торгівлі) [1].

В Статті 56 Глави 3 (Зближення технічного регулювання, стандартів та оцінки відповідності) зазначено, що Україна буде приймати всі необхідні міри з метою поступового досягнення відповідності технічним регламентам ЄС і систем стандартизації, метрології, акредитації, робіт по оцінці відповідності та ринковому нагляду ЄС і зобов'язується виконувати принципи та практики, викладені в актуальних рішеннях та Регламентах ЄС (особливо в цій статті визначається Регламент Європейського Парламенту та Ради 765/2008/ЄС від 9 липня 2008 року щодо встановлення вимог для акредитації та ринкового нагляду за торгівлею продуктами) [2].

Таким чином, Угода про асоціацію між Україною та ЄС акцентує увагу на необхідності гармонізації регуляторного середовища України з відповідними правилами та нормами ЄС. Зокрема, у рамках відповідних положень Угоди [1], Україна та країни ЄС зобов'язались зміцнювати технічне співробітництво шляхом удосконалення нормативно-правових актів та регламентів, покращення інституціональної складової, що займається питаннями метрології, стандартизації, ринкового нагляду, сертифікації та акредитації, сприяння розвитку якісної, ефективної і взаємовигідної системи стандартизації, метрології, акредитації, оцінки відповідності та ринкового нагляду в Україні [1]. Отже, Угода про асоціацію між Україною та ЄС стає важливим інструментом для модернізації економіки України.

Зміни, внесені до Закону України «Про стандартизацію» передбачають розвиток галузі, ґрунтуючись на європейських нормах та спираючись на відповідний досвід країн ЄС Однією з важливих змін, зокрема, є ліквідація в вітчизняному законодавстві поняття «галузева стандартизація», яке є спадком системи стандартизації СРСР, а за кордоном такого поняття не існує в принципі. Ще одним важливим моментом є добровільність дотримання більшості стандартів та одержанні відповідних сертифікатів.

Окремо відмітимо, що у ЄС національними органами зі стандартизації є приватні структури, причому ринок з надання послуг зі сертифікації продукції у відповідності з міжнародними стандартами є конкурентним, в той час як в Україні цей ринок монополізований державою.

Як наслідок підписаної Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, в Україні відбуваються зміни й у інституціональному середовищі стандартизації. Так, з 1993 по 2002 рр. національним органом стандартизації був Держстандарт України (Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України (в галузі будівництва окремо стандартизацією займалось Мінбудархітектури України), що був правонаступником Комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації і Державного комітету України у справах захисту прав споживачів. У 2002 р. Держстандарт відповідним Указом Президента перетворений у Держспоживстандарт (Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики). Держспоживстандарт був спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів, стандартизації, метрології, підтвердження відповідності. У ході адміністративної реформи 2011 р. Держспоживстандарт був ліквідований, а на його базі створена Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів) [3].

На даний момент до функцій Держспоживінспекції України входить реалізація заходів державної політики з питань державного контролю у сфері захисту прав споживачів. Таким чином, стандартизація вилучена не тільки із назви, а й з безпосередніх основних функцій. Одночасно, відповідно до нової редакції Закону України «Про стандартизацію» та відповідного Розпорядження КМУ, з 2014 р. функції національного органу стандартизації виконує ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (УкрНДНЦ) [4].

Отже, центральним органом в сфері стандартизації та сертифікації є державне підприємство. Іншими суб'єктами стандартизації відповідно до ст.8 Закону є [5]:

1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України;

2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері технічного регулювання (стандартизації, метрології, сертифікації, оцінки відповідності, акредитації органів з оцінки відповідності, управління якістю) – Департамент технічного

регулювання, що є самостійним структурним підрозділом центрального апарату Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [6];

3) технічні комітети стандартизації;

4) підприємства, установи та організації, що здійснюють стандартизацію.

Наголосимо, що саме два останніх суб'єкти власне й займаються розробкою стандартів.

Досвід Європейського Союзу свідчить, що держава не в змозі відслідковувати та оперативно реагувати на розвиток новітніх технологій та зміни в зовнішньому середовищі, отже постійно буде відставати в розробці актуальних та сучасних стандартів. Як наслідок, в європейських країнах розробкою стандартів та наданням сертифікатів, що підтверджують відповідність якості продукції, займаються приватні структури. Конкуренція на ринку надання таких послуг є сприяє тому, що сертифікати, що видаються європейськими організаціями, мають високий рівень довіри, оскільки видання сертифікату на неякісну продукцію є дуже вагомим ударом по репутації установи, яка його видасть.

Слід зазначити, що, відповідно до чинного законодавства України, вимоги, які висувають до продукції технічні умови, повинні бути не нижчими ніж ті, що передбачені державними стандартами (ДСТУ). ДСТУ і ТУ не суперечать один одному. ТУ розробляє сам виробник, якщо на певний вид продукції взагалі не існує державних стандартів, або ж якщо йому потрібно розширити асортимент продукції, запровадити новітні розробки, вдосконалити технологічний процес, упаковку і таке інше. Одночасно розробник технічних умов орієнтується на особливості свого виробництва й виходить з вигідних йому умов [7].

Залишається важливим підписання Угоди про взаємне визнання Україною та ЄС сертифікатів відповідності на промислову продукцію (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Products) (АСАА) [7] як протокол до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. АСАА полегшить доступ на ринок шляхом усунення технічних бар'єрів в торгівлі промисловими товарами, адже імпортер платить двічі – за сертифікацію у власній країні, а потім – у нашій країні. Наслідком такої подвійної сертифікації стає збільшення ціни для кінцевого споживача, тобто громадянина України, інтереси якого і повинна захищати держава. Таким чином, угода АСАА надасть можливість:

- вільно просуватись на внутрішньому ринку ЄС без додаткових процедур оцінки відповідності, адже роботи з оцінки відповідності українських органів визнаватимуться в ЄС, Швейцарії, Норвегії, Ісландії, Туреччині та потенційно в США, Канаді, Японії, Австралії, Новій Зеландії (ці країни без додаткової сертифікації визнають товари один одного);

- отримання українськими виробниками права нанесення європейського знака відповідності СЕ (після прийняття АСАА дається 4 роки перехідного періоду для українського товаровиробника);

- вимоги українських технічних регламентів до продукції та пов'язаних процесів стануть ідентичними вимогам відповідних директив ЄС;

- взаємного визнання промислової продукції, що відповідає вимогам, згідно яких вона законно перебуває на ринку однієї зі сторін.

Як наслідок вище сказаного, для приведення Україною національної системи стандартизації та сертифікації до європейських норм та підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних виробників на світовому та, зокрема, європейському ринках, необхідно продовжувати процес реформування та гармонізації системи технічного регулювання.

Відмітимо, що 20.12.2015 р. набрали чинності нові редакції трьох основоположних національних стандартів:

- ДСТУ 1.1:2015 (ISO/IEC Guide 2:2004, MOD) Національна стандартизація. Стандартизація та суміжні види діяльності. Словник термінів;

- ДСТУ 1.2:2015 Національна стандартизація. Правила проведення робіт з національної стандартизації;

- ДСТУ 1.7:2015 (ISO/IEC Guide 21-1:2005, NEQ; ISO/IEC Guide 21-2:2005, NEQ) Національна стандартизація. Правила та методи прийняття міжнародних і регіональних нормативних документів [8].

Гармонізація стандарту – це приведення його змісту у відповідність з іншим стандартом для забезпечення взаємозамінності продукції (послуг), взаємного розуміння результатів випробувань і інформації, що міститься в стандартах. Розрізняють декілька методів гармонізації, один з яких – метод «обкладинки», який зводиться до перекладу обкладинки європейського чи міжнародного стандарту, а сам текст залишається мовою оригіналу. У Законі «Про стандартизацію» зафіксовано використання, окрім української, однієї з мов відповідних міжнародних або регіональних організацій стандартизації (ст.7). Недоліком іншого методу є різне тлумачення стандарту, в результаті – випуск невідповідної стандартам (або й небезпечної) продукції [7].

Зазначимо, що керівництво ISO/IEC відрізняє такі терміни як «ідентичні стандарти» та «уніфіковані стандарти». В документі визначається, що ідентичними стандартами є гармонізовані стандарти, повністю ідентичні за змістом і за формою, як правило, це точний переклад стандарту (міжнародного або регіонального), прийнятого в національній системі стандартизації [7]. В цьому випадку відмінність може бути лише позначеннях, шифрах або кодуванні. В той же гармонізовані стандарти, що відрізняються за формою подання, проте є ідентичними за змістом, визначаються як уніфіковані стандарти.

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України станом на 31.12.2015 р. фонд національних стандартів становив 18623 документи, з яких 11662 національних стандарти, гармонізованих з міжнародними та європейськими [8]. На рис. 1 наведено статистичні дані щодо кількості прийнятих у 2005-2015 р.р. нормативних гармонізованих у відповідності з європейськими нормами.

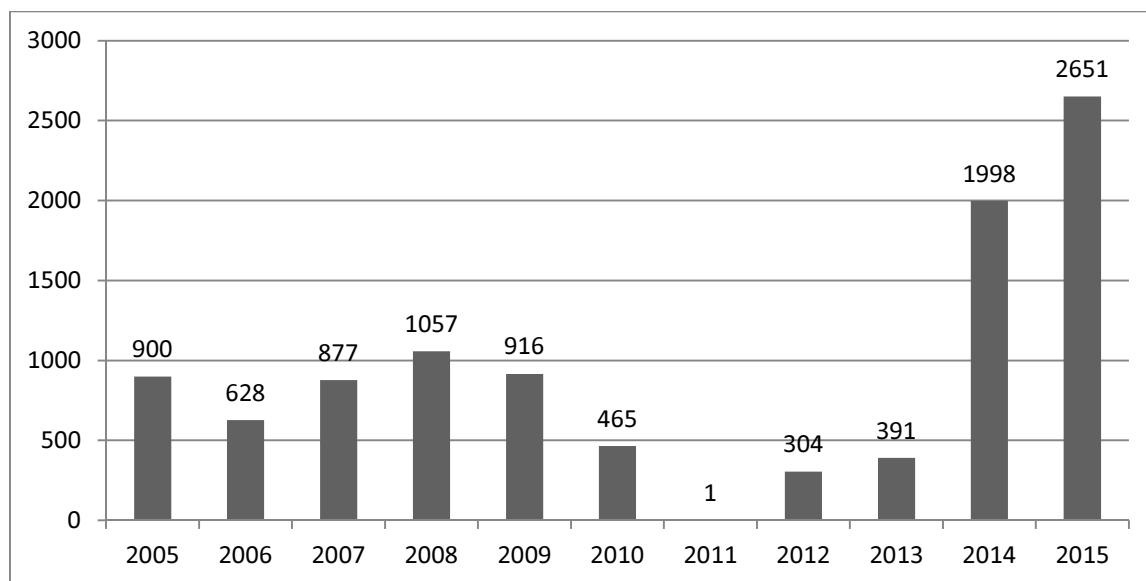

Рис. 1. Кількість національних нормативних документів гармонізованих у відповідності з європейськими нормами у 2005-2015 р.р.

Джерело: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [8].

Як видно з наведеної діаграми, Україна виконує свої зобов'язання щодо гармонізації системи стандартизації та сертифікації. На сьогодні підписано 38 угод на міжурядовому та міжвідомчому рівні, що передбачають співпрацю у сфері технічного регулювання.

Окремо відмітимо, що Україна є членом 9 міжнародних організацій, зокрема таких авторитетних в даній сфері, як:

- Міжнародна організація зі стандартизації (ISO),
- Міжнародна електротехнічна комісія (IEC),
- Європейський комітет зі стандартизації (CEN),
- Європейський комітет зі стандартизації у електротехніці (CENELEC) тощо.

Висновок. Наслідком системної та послідовної гармонізації законодавства в сфері технічного регулювання має стати зменшення кількості перевірок бізнесу, відміна ліцензування та обов'язкової сертифікації значної кількості видів діяльності, адже Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, передбачає не лише відмову від стягнення мит та зняття технічних бар'єрів, але й взаємний доступ до ринків послуг, можливість відкриття закордонних філій, створення спільних проектів, залучення інвестицій тощо.

Таким чином, гармонізація системи стандартизації та сертифікації у відповідності з міжнародними та, зокрема, європейськими нормами має стати вагомим чинником для підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних виробників та їх продукції на світових ринках та поштовхом для розвитку національної економіки.

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським союзом. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmi.gov.ua/kmi/control/uk/publish/artide?art_id=246581344
2. Національне агентство з акредитації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naau.org.ua>
3. Указ Президента України «Про положення про державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів» від 13 квітня 2011 року № 465/2011 / Головна сторінка сайту «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/465/2011>
4. Розпорядження КМУ від 26 листопада 2014 р. № 1163-р «Про визначення державного підприємства, яке виконує функції національного органу стандартизації» / Головна сторінка сайту «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1163-2014-%D1%80>
5. Закон України «Про стандартизацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
6. Постанова КМУ від 20 серпня 2014 р. № 459 «Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України / Головна сторінка сайту «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF>
7. Гарасим Ю. Й. Аналіз національної системи стандартизації і сертифікації у контексті угоди про асоціацію України та ЄС / Ю. Й. Гарасим // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 3.
8. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

Стаття надійшла до редколегії 18.08.2016 р.